

Семикрас Т. І.,

аспірант кафедри загального мовознавства,
класичної філології та неоелліністики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ КЛІНІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Анотація. Дослідження присвячено аналізу термінології клінічної психології. Розглянуто теоретичний матеріал із проблем термінології, когнітивного термінознавства. Проаналізовано терміни-міфологізми, які становлять величезний пласт термінології клінічної психології.

Ключові слова: лінгвокультурологія, термінологія, клінічна психологія, міфологічне ім'я, когнітивний підхід, термін, мова, міфологія.

Постановка проблеми. Для науковця, особливо для лінгвіста, який проводить свої дослідження, термінологічна номінація несе в собі не тільки вузькопрофесійне знання, а й знання про світ, у тому числі знання культурно-історичне й лінгвокультурологічне. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю виявлення загальнокультурної складової спеціального знання, що закріплено в спеціальній термінології, а саме термінології клінічної психології. Антична міфологія мала й має величезне значення для духовної культури, і розповсюдження міфологічних образів у різні сфери людського буття, в тому числі професійні, заслуговує на особливу увагу та вимагає вивчення. Актуальним є використовуваний когнітивний підхід, у центрі уваги якого знаходиться процес пізнання світу людиною й закріплення результатів цього пізнання в мові, в цьому разі в мові клінічної психології. Термінологія клінічної психології практично не досліджувалася в такому аспекті, потребує вивчення.

У сучасній українській і зарубіжній лінгвістиці вагоме місце посідають праці в галузі когнітивної лінгвістики, якими займалися Е.С. Кубрякова, В.З. Дем'янков, Н.Н. Болдирев, Л.А. Манерко, Дж. Лакофф, М. Тернер та інші. Що стосується загального термінознавства, то основні теоретичні положення були сформовані в працях Д.С. Лотте, В.П. Даніленко, В.Ф. Новодранової, С.В. Грінева, В.А. Татарінова, К.Я. Авербуха, М.Н. Володіної, Л.М. Алексєєвої, А.В. Суперанської, В.М. Лейчика, С.Д. Шелова. Особлива увага приділялась теоретичним положенням саме медичного термінознавства, які відображені в працях В.Н. Новодранової, Е.В. Бекішевої, С.Г. Дудецької, Л.Ф. Єльцова й С.Л. Мішланова. Опрацьовано праці з теорії міфу та міфології С.С. Аверинцева, Е.М. Мелетінського, П.А. Флоренського, А.Ф. Лосєва та інших. Але, незважаючи на популярність вищезгаданих праць, сьогодні ґрунтовний аналіз термінології саме клінічної психології, виявлення в її мові загальнокультурних складників усе ще залишаються актуальними.

Мета статті – окреслити лінгвокультурологічний аспект вивчення термінології клінічної психології.

Виклад основного матеріалу дослідження. *Клінічна психологія* – спеціальність широкого профілю, що має міжгалузевий характер і бере участь у вирішенні комплексу завдань у системі охорони здоров'я, народної освіти й соціальної допомоги населенню. Робота клінічного психолога спрямована на підвищення

психологічних ресурсів і адаптаційних можливостей людини, гармонізацію психічного розвитку, охорону здоров'я, профілактику та подолання недуг, психологічну реабілітацію [4, с. 18].

Клінічна психологія – це галузь психології, головними завданнями якої є вирішення питань (як практичних, так і теоретичних), що стосуються запобігання захворюванням і патологічним станам, діагностики захворювань і патологічних станів, а також психокорекційних форм впливу на процес одужання, реабілітації, вирішення різних експериментальних питань і вивчення впливу різних психічних чинників під час різних захворювань. У деяких країнах поширене поняття «медична психологія», але в більшості країн частіше використовується поняття «клінічна психологія». Зміна назви медичної психології на клінічну пов'язана з тим, що останніми десятиліттями відбувається її інтеграція у світову психологію.

У міжнародному посібнику з клінічної психології під загальною редакцією М. Перре й У. Баумана наводиться таке визначення: «Клінічна психологія – це психологічна дисципліна, предметом якої є психічні розлади та психічні аспекти соматичних розладів (хвороб). Вона включає такі розділи: етіологію (аналіз умов виникнення розладів), класифікацію, діагностику, епідеміологію, інтервенцію (профілактику, психотерапію, реабілітацію), охорону здоров'я, оцінювання результатів» [1, с. 247]. Коротко зупинившись на визначенні терміна «клінічна психологія» та її міждисциплінарному характері, варто перейти до розгляду термінології цього напрямку й визначення місця термінів-міфологізмів у цій терміносистемі.

Сьогодні, коли дослідження в галузі термінології нерозривно пов'язані з когнітивною лінгвістикою, по-новому розглядаються проблеми термінологічної номінації та окремих її типів. Співвідношення спеціального й неспеціального знання особливо значуще для мови медицини. Термінологія надає багатий матеріал для перевірки використовуваного когнітивного підходу [7, с. 144–145]. Мова науки, мови для спеціальних цілей – ось те велике поле, на якому відпрацьовується понятійний апарат когнітивного підходу. Минув той час, коли єдиною складовою мови науки вважалася термінологія. Розробка поняття «мова для спеціальних цілей» зумовлює проведення на новому рівні досліджень, присвячених професійній комунікації та науковому дискурсу. Отже, і соціолінгвістичний підхід виявляється інтегрованим у когнітивний, лінгвокультурологічний. Питання, що розробляються в рамках когнітивного термінознавства, цікавлять не тільки тих дослідників, які називають себе термінологами, а й широке коло лінгвістів.

У медицині взаємодія спеціального (наукового) та буденного знання є проблемою, яка, з одного боку, лежить на поверхні, а з іншого – вимагає спеціального аналізу. В основі термінів, що відображають наукові ментальні процеси, лежить раціональне освоєння навколишнього світу [8, с. 73].

Із позицій когнітивного термінознавства основна функція термінології виражається в тому, що, «відображаючи навколишню дійсність і подаючи її у вигляді різноманітних номінативних одиниць, вона охоплює суворо певні ділянки людського знання про світ (екстралінгвістичні знання) і знання про мову (лінгвістичні знання)» [6, с. 36–37].

Термін завжди є елементом терміносистеми. Із погляду когнітивної лінгвістики термін розглядається як результат пізнавальної діяльності фахівців. З одного боку, акумулювавши в собі спеціальну інформацію, термін сам стає інструментом пізнання. З іншого боку, термін, будучи одиницею мови, здійснює важливу комунікативну функцію, тому повинен бути зручним, компактним, економічним і лаконічним. Особливе становище термінів-епонімів серед інших типів термінів полягає у включенні в їх структуру імені власного. Власні назви є особливим мовним знаком, що акумулюють у собі індивідуальне й культурно-історичне знання. Не можна не звернути уваги на етимологію терміна. Термін «епонім» походить із давньогрецької мови, в перекладі означає «такий, що дав своє ім'я» [5, с. 456].

Епонімічні терміни є одним із найчисленніших пластів у медичній термінології, оскільки в них у найбільш явній формі втілюється сутність людського мислення [2, с. 163].

Найактуальніше для термінологів поняття «термін» має цікаву міфологічну інтерпретацію. «Terminus» – у стародавніх римлян божество, під заступництвом якого перебували прикордонні камені і стовпи, що вважалися священними. Отже, вже в самому понятті «термін» міститься історичний міфологічний компонент. А якщо до складу будь-якого терміна входить міфологічний епонім, то такі терміни стають унікальним матеріалом для ілюстрації взаємодії концептів різних рівнів знань. Під час вивчення етимології епоніма, що входить до складу терміна, з одного боку, розкривається зв'язок історичного розвитку суспільства, культури й науки, а з іншого боку, розгляд термінів із погляду когнітивної лінгвістики допомагає розкрити глибинні процеси термінотворення.

Медичні терміни увібрали в себе історію минулих епох, різних сфер людської культури. У медицині є терміни, походження яких можна зарахувати до різних часових, культурних та історичних відрізків. У термінологічній номінації яскраво відображено й міфологізми, терміни, що несуть у собі певний міфологічний образ (наприклад, комплекс Діани).

Культурологічний екскурс в етимологію медичних термінів виявляє величезний список греко-римських богів, демонів, героїв та інших фантастичних істот, які відображено в медичному словнику. Адоніс, Арахна, Афродіта, Бахус, Венера, Геліос, Діоніс (Вакх), Меркурій, Морфей, Нарцис, Панацея, Пігмаліон, Пріап, Психея, Сатир, Танатос, Уран, Флора, Ерот, Ескулап та інші. Наприклад, у терміні «летаргія» зашифрована міфічна річка в царстві мертвих, ковток води з неї змушував душі померлих забути земне життя («канути в Лету»). Існування термінів, до складу яких уходить міфологічне ім'я богів і богинь, усе більше викликає дослідницький інтерес до способів утворення й функціонування цих термінів у медичному дискурсі. Наука про лікування душі – психологія та клінічна психологія, здається, більше, ніж інші галузі медицини, користується такими термінами. Репрезентація деяких міфологічних образів у термінологічних номінаціях клінічної психології:

Синдром Діогена

– Синдром Діогена – психічний розлад, характерними рисами якого є край зневажливе ставлення до себе, соціальна ізоля-

ція, апатія, схильність до накопичення та збирання всякої всячини (патологічне накопичення) і відсутність сорому [3, с. 28].

– Діоген – давньогрецький філософ. Своє житло він влаштував у глиняній бочці (піфос) біля афінської гори. Він глузував із релігійних церемоній, демагогів і політиків він уважав підлабузниками. Себе оголосив громадянином світу; пропагував відносність загальноприйнятих норм моралі [9, с. 45].

Комплекс Діани

– Комплекс Діани – термін, що позначає в психоаналізі витіснене бажання жінки бути чоловіком (жінка має схильність до чоловічих занять, манер) [3, с. 24].

– Діана – в римській міфології богиня полювання, рослинного і тваринного світу, уособлення Місяця; відповідає грецьким Артеміді й Селені [9, с. 37].

Нарцисизм

– Нарцисизм – риса характеру, яка полягає у виключній самозакоханості. У психології та психіатрії надмірний нарцисизм розглядають як серйозну особистісну дисфункцію або розлад особистості. Зазвичай використовується як негативно забарвлене, що вказує на марнославство, зарозумілість, егоїзм або просто самозакоханість [3, с. 69].

– Термін походить із грецького міфу про Нарциса, прекрасну молоду людину, який відкинув любов німфи Ехо. У покарання за це він був приречений закохатися у власне відображення у воді озера та помер від цієї любові.

Висновки. Аналіз теоретичного матеріалу з проблем термінології дав змогу зробити такі висновки. Із позицій когнітивного термінознавства термін розглядається як результат взаємодії когніції та комунікації. Термін постає як засіб, що сприяє відкриттю нового знання. Епонімічні терміни є охоронцями особливого знання, пов'язаного з особистістю. Терміни-епоніми відіграють важливу роль у формуванні концептуального простору науки, посилюючи складову наукового знання й уводячи в його поле культурно-історичну інформацію. Більшість термінів-міфологізмів базується на елементах міфологічного нарративу.

Термінологія клінічної психології, що стала об'єктом дослідження, загалом має міждисциплінарний характер. Терміни-міфологізми входять у терміносистеми семи з одинадцяти напрямів клінічної психології. Більшість із них є власними термінами клінічної психології. Ці терміни характеризуються як складні, що демонструють особливу композиційну семантику. Одним із джерел термінологічної номінації в підмові клінічної психології є антична міфологія. Міфологічні образи входять до термінів спеціального знання (тобто клінічної психології), які можна назвати термінами-міфологізмами. Більшість термінів-міфологізмів базується на елементах міфологічного знання. В такому випадку термін постає як засіб, що сприяє відкриттю нового знання і збереженню його в концептуальному просторі науки.

Література:

1. Бауманн У. Клиническая психология / У. Бауманн, М. Перре. – СПб. : Питер, 1998. – 965 с.
2. Бекишева Е.В. Категориальные основы номинации болезней и проблем, связанных со здоровьем / Е.В. Бекишева. – Самара : ООО «ИПК «Содружество» ; ГОУВПО «СамГМУ», 2007. – 250 с.
3. Клиническая психология : [словарь] / под ред. Н.Д. Твороговой. – М. : ПЕР СЭ, 2007. – 416 с.
4. Клиническая психология : [учебник для вузов] / под ред. Б.Д. Карвасарского. – 4-е изд. – СПб. : Питер, 2011. – 864 с.
5. Крысин Л.П. Учебный словарь иностранных слов. Более 12 000 слов и терминов / Л.П. Крысин. – М. : Эксмо, 2009. – 704 с.

6. Манерко Л.А. Современные тенденции развития отечественной когнитивной лингвистики / Л.А. Манерко // Когнитивная лингвистика: новые проблемы познания : сб. науч. тр. – М. : Рязань, 2007. – Вып. 5. – С. 30–37.
7. Новодранова В.Ф. Десять лет когнитивному терминоведению / В.Ф. Новодранова // Терминология и знание : материалы II Международного симпозиума (Москва, 21–22 мая 2010 г.). – М. : Азбуковник, 2010. – С. 142–151.
8. Новодранова В.Ф. Роль обыденного знания в формировании научной картины мира / В.Ф. Новодранова // Терминология и знание : материалы I Международного симпозиума (Москва, 23–24 мая 2008 года). – М., 2009. – С. 89–93.
9. Словник античної міфології. – К. : Наукова думка, 1985. – 236 с.

Семикрас Т. И. Лингвокультурологический аспект изучения терминологии клинической психологии

Аннотация. Исследование посвящено анализу терминологии клинической психологии. Рассмотрено теоретиче-

ский материал по проблемам терминологии, когнитивного терминоведения. Проведен анализ терминов-мифологизмов, которые составляют огромный пласт терминологии клинической психологии.

Ключевые слова: лингвокультурология, терминология, клиническая психология, мифологическое имя, когнитивный подход, термин, язык, мифология.

Semykras T. Cultural-linguistic aspect of studying the terminology of clinical psychology

Summary. The study deals with the analysis of clinical psychology terminology. The theoretical material on problems of terminology, cognitive science of terminology. The analysis mythological terms, which constitute a huge reservoir of clinical psychology terminology.

Key words: cultural linguistics, terminology, clinical psychology, mythological, cognitive approach, term, language, mythology.